

RUS İMPARATORLUĞUNDA YENİ ORTODOKS YAPILANMA: İLMİNSKIY VE SİSTEMİ 1860-1917

İlyas TOPSAKAL*

Özet

XIX. yüzyılın başlarında Rusya Napolyon ordularıyla savaş halindeydi ve bu savaştan zaferle çıkmıştır. Savaşların büyüklüğü Rus aydınında milli bilincin artmasına ve Büyük Ortodoks Rusya hayalinin doğmasına vesile olmuştur. Rus devleti ve cemiyetleri bu ideal etrafında bütünleşmiş, unutulmuş gayr-i Rus meselesi yeniden gündemin birinci sırasına yükselmiş ve imparatorluğun hâkim olduğu topraklar üzerinde şuurlu Rus vatandaşlar yetiştirme öncelikli hale gelmiştir. Özellikle 1860 yılında gayr-i Rusların toplu olarak Ortodoksluktan eski dinlerine geçiş istekleri yeni bir devrin başlangıcı olmuş, bu yeni hareket bütün doğu Rusya'yı sarmış ve Rus devletinin bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır. Yaklaşık üç asırdır Rus devletinin istila ettiği bölgedeki yeni vatandaşlarını Ruslaştırma çabaları toptan başarısız olunca eğitim temelli yeni yöntemler denemeye başlanmıştır. Bu yeni modellerin en bilineni ve etkilişi bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Ayrıca bu çalışma yeni modeli incelerken gayr-i Rusların Ruslaşmasında etkin unsurları da ortaya koymaya çalışmakta, bu konuda tamamen birinci el ve orijinal kaynaklara dayanmaktadır. Çalışmada metod olarak kronolojik sıra takip edilmiş, olaylar modelin kurucusu İlminskiy'nin biyografisiyle paralel incelenmiştir. Bu yönüyle de ana kaynakların sunuş tarzından fazla uzaklaşmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortodoksluk, Rus Devleti, Ruslaştırma, İlminskiy, Eğitimde İlminskiy sistemi.

Giriş

1552 yılında Rusların Kazan Hanlığını istilâsı Rus devletinin imparatorluk yolunun başlangıcını teşkil etmektedir. Böylece Rus devleti etnik ve kültürel olarak Rus olmayan halklarla tanışmıştır. İmparatorluk olarak

* Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü; ilyastopsakal@yahoo.com.

tecrübesi bulunmayan yeni Rus devleti, XVI. yüzyılın sonlarında yeni istila ettiği doğu toprakları üzerinde yönetim olarak sabık efendileri yani Moğol İmparatorluğu'nun ve onun devamı olan Türk orijinli devletlerin dinî toleranslı modeli yerine Ortodoks kiliseyle ortak cebren Ruslaştırma modelini uygulama yolunu denemiştir. Rus devleti istilâ ettiği doğu ve güney topraklarını yani Volga-Ural bölgesini Rus yurdu yapabilmek için düzenli bir göç politikası yanında yeni vatandaşları gayr-i Rusların devlete sadık iyi bir Ortodoks olmasını şiddetle arzu etmiştir. Bu amaçla Ortodoks kilisenin bölgedeki çalışmalarına özel önem göstererek çalışması için uygun şartlar oluşturmaya gayret göstermiştir¹.

XVII. yüzyıla kadar cebri yöntemle Ortodoks Hıristiyanlığın gayr-i Ruslar arasında ne kadar yayıldığını tespit etmek güçtür. Ancak dönemin olaylarını birinci elden anlatan eserlerde bu dönemde Ortodoks Hıristiyanlığı benimseyen kabilelerin kabul ettikleri yeni dinin gereklerini yerine getirmediğini anlayabiliyoruz².

Rus devleti, kilisenin Ortodoks misyon faaliyetindeki başarısızlığını görür görmez derhal müdahale etmiş ve XVII. yüzyıl boyunca yayınladığı emirlerle misyona uygun ortam hazırlamaya çabalamıştır. Bu doğrultuda ilk kanun 18 Haziran 1593 tarihinde çıkarılmış ve bu emirle Kreşenler bir Boyar emri altında özel bir yere yerleştirilmiş, Ortodoksluğu kabul etmeyen diğer akrabalarından ayrılmışlardır³. İkinci kanun 1628 yılında çıkarılmış ve bu kanunla Kreşenlerin, Kreşen olmayanların yanında çalışmaları yasaklanmış ve işçi olan Kreşenlerin serbest bırakılması emredilmiştir. Kazan Hanlığı istilâ edilince önce mirzalar sonra orta sınıf beyler ve tarhanlar bütün mallarını kaybetmiş ve sıradan köylüler Moskova'nın koyduğu vergiler altında perişan olmuştur⁴. Yine bu yüzyıl içinde 1653 yılında çıkarılan bir emirle Ortodoksluğu kabul etmeyenlerin

¹ M. P. Petrov, "Nikolay İvanoviç İlminkiy i ego prosvetitelneya sistema," *Sbornik Statey, Tsentralnaya Tipografya, Kazan 1916*, s. 5.

² Petrov, a.g.m., s. 7.

³ Mojarovski, "Izlojenie Hoda Missionerskogo Delo po Prosveteniye Hristianstvom Kazanskih İnorodtsev, s 1552 po 1867 goda", *Çteniya v İmperatorskom obşestva istorii i drevnostey rossiskih*, Moskova (Mart-Nisan 1880); 1-261, s. 42.

⁴ S. F. Platonov, *Oçerki po istorii smuti v moskovskom gosudarstvi XVI-XVII veka*, Moskova 1910, s. 100-101; Petrov, a.g.m., s. 7-8.

topraklarına el konulması emredilmiştir⁵. 1653 yılında toprak alıp satma izni sadece Kreşenlere verilirken⁶, 1654 yılında mirastan pay alma hakkı sadece Kreşen olanlara tanınmıştır⁷. 1681 yılında ise en feci ve acımasız karar alınmış, vaftiz olmayı kabul etmeyen köylülerden toprakların alınması emredilmiştir. Hemen peşinden 1684 yılında vaftiz olanların tümüne toprak verilmiş ve kölelikten azat edilmiş ve 6 yıl vergiden muaf tutulmuşlardır⁸.

Rus devletinin zorla Ruslaştırma projesi, XVIII. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. 1713 yılında alınan bir kararla 6 ay içinde Ortodoks olmayı kabul etmeyen gayr-i Rusların ellerinden mallarının zorla alınması⁹, 1720'deki kararla Kreşenlerin 3 yıl bütün vergilerden muaf tutulması; yine bu tarihte Başkurt isyanına katılıp esir olanların vaftiz olursa aynı haklara sahip olması¹⁰, 1722'de Yeni Kreşenlerin askerlik hizmeti ve vergisinden muaf tutulacakları¹¹ kararlaştırılmıştır. Nihayet bununla yetinmeyen devlet 1731¹² yılında Yeni Kreşenlere özel Sviyajski'de bir idare mekanizması kurmuş, ancak başarısız olunca 1737'de kapatmak zorunda kalmıştır¹³. 1740 yılında tekrar açılan Yeni Kreşen idaresi bir müdür ve 5 yardımcı tarafından idare edilmiş ve yaklaşık 24 yıl hizmet etmiştir¹⁴. 1764 yılında Yeni Kreşen İdaresi kapatılmış, ancak halk arasında onarılamayacak yaralar açtığı için asla unutulmamıştır. Devlet yapılan zulmün bir ayaklanma çıkaracağını sezdiği için bu dönemde zorla Ruslaştırma ve Ortodoksların faaliyetlerinden elini çekmiş ve bölge sessizliğe bürünmüştür. Yeni Kreşen İdaresi kapatılınca Ortodoksların faaliyeti yerel idarelere bırakılmıştır. Yerel idarelerin bünyesindeki papazların yetersiz olması faaliyetlerin durma noktasına gelmesine sebep olmuştur. Nitekim XVIII. yüzyılın sonunda Kazan Arhiyepiskopu Ambvrosiy Pobedenov (1775-1799) Kreşenlerin Ortodoksluk hakkında hiçbir şey bilmediklerini itiraf ederek eğitim

⁵ Mojarovskiy, a.g.e., s. 44; "Beyler, Mirzalar, Tatarlar, Mordvanlar ve Votyaklardan kim vaftiz olmayı kabul ederse, onların topraklarını almayın."

⁶ Mojarovskiy, s. 26-27.

⁷ Mojarovskiy, s. 31.

⁸ Mojarovskiy, s. 34-36.

⁹ *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiskoy Imperii I (PSZ)*, V, Nr. 2734, St. Petersburg 1830.

¹⁰ *PSZ*, VII, 4556 ve 4962.

¹¹ *PSZ*, VI, 4048.

¹² Malov, "O novokreşenskoy kantori" s. 194, 372-73.

¹³ Petrov, a.g.m., s. 10.

¹⁴ *PSZ*, XI, 8236.

temelli bir Ortodokslştırma ve Ruslaştırma projesine geçişin gerekliliğini savunmuştur¹⁵.

XIX. yüzyılın başlarında ise Rusya, Napolyon ordularıyla savaş halindedir ve bu savaştan zaferle çıkmıştır. Savaşların büyüklüğü Rus aydınında milli bilincin artmasına ve Büyük Ortodoks Rusya hayalinin doğmasına vesile olmuş, 1812 tarihi bu doğrultuda bir milat oluşturmuştur. Rus devleti ve cemiyetleri bu ideal etrafında bütünleşmiş, unutulmuş gayr-i Rus meselesi yeniden gündemin birinci sırasına yükselmiş ve imparatorluğun hâkim olduğu topraklar üzerinde şuurlu Rus vatandaşlar yetiştirme öncelikli hale gelmiştir¹⁶. Ancak özellikle 1860 yılında gayr-i Rusların Ortodoksluktan toplu olarak eski dinlerine geçişleri yeni bir devrin başlangıcı olmuş, bu yeni hareket bütün doğu Rusya'yı sarmış ve Rus devletinin bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır¹⁷. Yaklaşık üç asırdır Rus devletinin istila ettiği bölgedeki yeni vatandaşlarını Ruslaştırma çabaları toptan başarısız olunca eğitim temelli yeni yöntemler denenmeye başlanmıştır. Bu yeni modellerin en bilineni ve etkilisi bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Ayrıca bu çalışma yeni modeli inceleyen gayr-i Rusların Ruslaşmasında etkin unsurları da ortaya koymaya çalışmakta, bu konuda tamamen birinci el ve orijinal kaynaklara dayanmaktadır. Metot olarak da kronolojik sırayı takip etmektedir. Olayları modelin kurucusu İliminskiy'nin biyografisiyle paralel incelemektedir. Bu yönüyle de ana kaynakların sunuş tarzından fazla uzaklaşmamaktadır.

1. İliminskiy Sisteminin Doğuşunda Yardımcı Etkiler

Nikolay İvanoviç İliminskiy, 23 Nisan 1822 tarihinde Penza'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Penza Diyanet okulunda tamamlamış, daha sonra seminariye devam etmiş, en iyi öğrenci olarak Kazan İlahiyat Akademisi'ne 1842 yılında kabul edilmiştir¹⁸. 1845 yılında ise Bakalavır derecesiyle

¹⁵ Petkov, a.g.m., 13-14.

¹⁶ A. N. Pıpin, "Posiskoye Bibliskoye Obşestva", *Vestnik Yevrope*, Sentyabr 1868, s. 234-35.

¹⁷ Petrov, a. g. m., s. 20-21.

¹⁸ V. N. Vitevskiy, "N. İ. İliminskiy Direktor Kazanskoy uçitelskoy seminari", *Izvestiya po Kazanskoy eparhii*, ayrı basım Kazan 1892, Nr. 4, 5, 6 ve 7; P. Afanasyev, "Şkoli sredi inorodtsev Kazanskogo kraya do İliminskogo, I", *JMNP*, 1913 XLVIII, s. 2; S. V. Çiçerina, *O privoljskih inorodtsah i sovremennom znaçenii sistemi İliminskogo*, St. Petersburg, 7 Aprilya 1906, s. 15; M. Petrov, a.g.m., s. 2.

ödüllendirilip 1846 yılında Tatar Türkçesi dersleri vermeye başlamıştır¹⁹. Tatarcasını da geliştirmek için İlminskiy, Akademideki yerinden ayrılarak 1847 yılında Tatar kasabasına taşınmış, medrese içinde bir odada 2 ay yaşamıştır²⁰. Bu arada hocası Kazambek'in hiçbir dersini kaçırmamıştır²¹.

1847 yılında Pratasov, İmparator I. Nikolay'ın kiliselerde Rusça dışında dillerle de ibadet edilebilmesine dair kanunu yayınlayınca Akademi rektörünün başkanlığında kurulan komisyonun üyesi olan İlminskiy keşiş ve papazlardan gelen tercümelere kontrol yanında eskiden yapılan İncil tercümelerini de tetkik etmekle görevlendirilmiştir²². Bu dönemde İlminskiy, hocası Prof. Kazambek'in etkisiyle çevirilerin halkın diliyle değil, edebî Tatar Türkçesiyle yapılmasını desteklemiştir²³. 1870 yılında Knez Uhtomski'ye yazdığı mektupta bu dönemde yapılan tercümelelerin kitabî bir dille yapıldığını, konuşma dilini kaba, yetersiz ve gereksiz olarak gördüklerini dile getirmektedir²⁴. Yine Rus alfabesini çevirilerde kullanma fikrine başlangıçta muhalefet etmiş; ancak bu görüşünü daha sonra değiştirmiştir²⁵.

İlminskiy'nin fikirlerinin tedricen değişip gelişmesinin ana ekseninde daima "Ortodoks Rusluk" şuuru vardır ve amacı daima Rusya içindeki toplulukları "Rus olma", "Ruslaşma" temelinde birleştirmektir. Fikirlerinin gelişimini İdil boyunda yerleşen Kreşenleri tanımalarına borçludur. Rus Ortodoks misyonerliğinin kurumsallaşmasında önderlik yapan Piskopos Grigoriy, Kazan'a gelir gelmez ilk iş olarak bölgeyi kendisi gezmek istemiştir. Zira bu dönem Kreşenlerin topluca Ortodoksluktan dönüş isteklerinin olduğu dönemdir. Ancak özellikle İlminskiy, bu geziye konumu gereği köylülerin gerçeği göstermeyeceklerini ileri sürerek Piskoposun gidişini uygun görmemiş ve bunu piskoposa bildirmiştir. Bu itirazı haklı gören Grigoriy bölgeyi ve bölgedeki dili

¹⁹ Vitevskiy, a.g.m., s. 7.

²⁰ Afanasyev I, a.g.m., s. 5-6.

²¹ Afanasyev, a.g.m., s. 5-6; Vitevskiy, a.g.m., s. 8.

²² Afanasyev, a.g.m., s. 8.

²³ P. Znamenskiy, *İstoriya Kazanskoy Duhovnoy Akademii za Perviy (dereformenniy) period eya şuşcestvovaniya (1842-1870)*. 3. cilt. Kazan tip. İmp. Uni., 1892, II, 472, 473; Afanasyev, a.g.m., s. 8.

²⁴ İlminskiy, *Kazanskoy Kreşen Tatar. Şkola, Materiali dlya istorii hristianskogo prosveteniya kreşennih Tatar*, Kazan 1887, s. 403.

²⁵ Afanasyev, a.g.m., s. 9.

iyi bilen İlminskiy'i teftiş için Kreşen köylerine göndermiştir²⁶. İki ay boyunca Laişev ve Çistopol kazalarını gezen İlminskiy, bu bölgedeki her çeşit insanla konuşarak bilgiler toplamış ve piskoposa bildirmiştir²⁷.

1849 yılında İlminskiy, yine görev amaçlı Çistopol ve Spask kazalarına bir gezi yapmış ve bilgiler toplamıştır. Bu gezi sonunda, tercüme işinin şahsi bir iş olmadığını anlamış, iyi bir ekibin olması zarureti kavramıştır²⁸. Tatarcanın iki varyantının olduğunu, mollaların edebî Tatarca'yı kullandığını, halkın bu Tatarca'yı bilmediğini görmüştür. Yaptıkları tercümelerin sadece mollalar tarafından okunduğunu, halka ulaşmadığını bu gezi esnasında anlamıştır. Bu durumda tercüme işinin yarım kaldığı, bundan sonra yapılacak tercümelerin daha kapsamlı ve bilgili kişiler tarafından yapılması gerektiği sonucunu çıkarmıştır. Bu görüşünü de "tercüme yapacak kişilerin Tatarca'yı, Arapça'yı ve Farsça'yı bilmesi gerekir ilave olarak halka ulaşmak için konuşulan Tatarca'yı da bilmesi elzem" diyerek ilan etmiştir²⁹.

Piskopos Grigoriy, İlminskiy'den bu yıllarda bozuk giden Ortodoks misyon işlerinin düzelmesi için yeni bir proje yapmasını istemiştir. Böylece piskopos Akademinin misyonerlik bölümünün yeniden yapılandırılmasını arzu etmiştir³⁰. Projenin önceliği misyonun hedeflediği halk kitlesi hakkında sosyolojik bilgileri tamamlamaktır. Daha sonra misyoner halkın dinî ve aklî durumuna göre strateji üretilip faaliyet planı uygulamalıdır. Bu amaçla İlminskiy, o günün Müslüman Tatarları hakkında bilgiler vermektedir³¹. Yine Kreşen Tatarları hakkında da projesinde bilgiler vardır. O 1740 yılına kadar vaftiz olmuş gayr-i Ruslara Eski Kreşen derken bu tarihten sonra vaftiz olanlara Yeni Kreşen ismini vermektedir ki, bu tanımlama diğer bütün misyon temsilcileri

²⁶ Znamenskiy, *Na pamyat*, s. 45-46.

²⁷ Afanasyev, *a.g.m.*, 11.

²⁸ Znamenskiy, *Istori K. D. Aka.*, II, 351.

²⁹ Afanasyev, *a.g.m.*, s. 12.

³⁰ Afanasyev, *a.g.m.*, s. 13.

³¹ Afanasyev, *a.g.m.*, s. 13; "Müslüman Tatarlar arasında eğitim çok yaygındır. Şehirlerin yanı sıra köylerde de okur-yazarlık oranı çok yüksektir. Dinlerine çok bağlılar ve hıristiyanlıktan-Ruslardan nefret ediyorlar. İkili ilişkilerde bunu hissetmiyorsunuz, çok akıllı ve kurnazlar."

tarafından hemen hemen kabul edilmiş durumdadır. Kreşenleri o günkü toplumsal yaşam içinde geri kalmış bir toplum olarak nitelemektedir³².

İlminskiy, Kreşenlerin geri kalmışlığını aceleyle vaftiz edilmeleri ve gayr-i Rusların Ruslara olan nefretiyle açıklamaktadır. Bu nedenle yeni metodun zorlamadan uzak, yerel özellikleri güçlü ve gayr-i Ruslara sevgiyle bakan bir metot olması gerekmektedir. Böylece yeni metot eski misyoner metodu olan tek tek kişileri ikna çabasını terk edecek yerine halkın arasında onlar gibi yaşayacak ve açılacak okullara çocukları yönlendirecektir. Ferdietçi bakış toplumsal projeye dönüşecektir. Okuldaki verilen eğitimle animist yaşantıları tedricen Hıristiyanlığa doğru yönlenecektir. Yine bu sürecin çok uzun soluklu olduğu peşinen bilinmelidir ve Ortodoks misyoner her zaman soğukkanlı olarak sürecin sonucunu beklemelidir³³. Projenin bir diğer özelliği misyonerin kimliğiyle ilgilidir. İlminskiy, Ortodoks misyonerin kimliğini gizlemesinin gerekliliği üzerinde durmakta, kendisine bilim adamı süsü vermesi gerektiğini düşünmektedir. Misyonun merkezi ona göre Kazan olmalıdır. Misyoner projesi bir komisyon tarafından yönetilmeli, bu komisyonda din adamları, misyonerler, semineri öğretmenleri bulunmalıdır³⁴. Daha sonra İlminskiy hazırladığı bu projenin de yetersiz olduğunu söylemiştir. Zira proje genel anlamda misyon faaliyetine dönük olmuş ve pratik değeri denenmemiş bir projedir. Ancak daha sonra sisteminin ana temasını oluşturan Ortodoks Hıristiyan eğitimi bu projede geniş olmasa da yer almaktadır³⁵.

İlminskiy, Piskopos Grigoriy'nin yardımıyla Kahire, İstanbul ve Şam'a gidince burada İslam kültürüyle iç içe yaşayarak tarikat, medrese ve siyasal yaşamları yerinde görme imkânını bulmuş ve her gittiği yerde derslere iştirak ederek dillerini geliştirme fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda burada İslam tarihi ve kaynaklarını incelemiş, İslama karşı yazılmış kitapları da toplayarak geri

³² Znamenskiy, *Na pamyati*, s. 337; "Kreşenler hiçbir zaman samimi olarak hıristiyan olmamıştır. Çünkü aceleyle vaftiz edilmişlerdir. Özellikle yeni Kreşenlerin tamamı böyledir. Okuma-yazma oranı çok düşük, hıristiyanlığı bilmiyorlar sadece dış görünüş itibarıyla hıristiyan benziyorlar. hıristiyanlığı anlamadıkları için sıkılıyorlar, bu güne dek yapılan bütün çalışmalar dış özelliklerine ait olduğu için ilerleme kaydedilemiştir. hıristiyanlığın en önemli kısmı ruhi durum tamamen ihmal edilmiştir. Bu durum onları İslama yöneltmiştir."

³³ Znamenskiy, *Na pamyati*, s. 73-74; Afanasyev, a.g.m., s. 15.

³⁴ Znamenskiy, *a.g.e.*, s. 74; Afanasyev, a.g.m., s. 15.

³⁵ Afanasyev, a.g.m., s. 16.

dönmüştür. Suriye ve Mısır'da kiliseleri de ziyaret ederek onlar hakkında da bilgi toplamıştır³⁶. Doğu ziyareti sırasında Batının misyonerlerinden polemikle misyon ifa etme metodunun yanlışlığını öğrenmiş, yerine gerçeğe ve ahlaka heves uyandıracak bir eğitim sistemini koymanın daha doğru olduğuna inanmıştır. Kazan İlahiyat Akademisi, İliminskiy'nin getirdiği yeni anlayışı kabul etmemiş, bizzat İslam kaynaklarıyla okuttuğu derslerin yanlış olduğunu düşünmüş ve daha başlangıçta İliminskiy, Rektör İvan tarafından İslama yakınlıkla suçlanmıştır³⁷. İliminskiy, Kreşen köylerine yaptığı araştırma gezileri, 3 yıla yakın süren doğu gezisi ve peşinden Orenburg'daki Kırgız steplerine yaptığı gezide oradaki toplulukların hala şaman kültürüyle yaşadıklarını konuşmalarında Arapça ve Farsça sözler kullanmadıklarını görünce, konuşulan dilin misyon için önemini kavramıştır. Bu gezilerde Rus harfleriyle Tatarca denemelerde bulunmuş ve sonuçlar olumlu olunca bu çalışmasını geliştirmeyi denemiştir. Ve zamanla İncil'den parçaları Rus alfabesiyle Tatarcaya çevirmiştir³⁸.

Prof. Kazambek St. Petersburg Doğu Dilleri Bölümüne başkan, Piskopos Grigoriy de Holiy Sinod'un başına geçince İliminskiy, Piskopos Grigoriy'e bölgede yapılacak misyon çalışması için kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Raporun giriş bölümünde; Kreşenlerin Ortodoksluktan dönüş sebepleri, önceki misyonerlik çalışmasının eksikliği, yeni çalışmanın prensipleri yer almıştır. Birinci bölümde ise eğitimin Kreşen Tatarları üzerinde yapacağı etki ve eğitimin Ortodokslastırma için olmazsa olmaz gerçek olduğunu anlatmıştır. İkinci bölümde okulların hangi bölgelerde açılacağı ve programları hakkında bilgi vermektedir. Okullarda eğitimin ana dilde yapılması gereğinin üzerinde durmakta çevirilerin halkın anlayacağı bir dille yapılmasını savunmaktadır. Ayrıca Kreşen Tatarları ile Müslümanların arasındaki bağın koparılması için yapılan tercümelerin Arap harfleri yerine Rus harfleriyle yapılması gerektiğini savunmaktadır. Projenin üçüncü bölümünde Arapçanın Tatar seslerini ifade etmede aciz kaldığını, özellikle ünlüleri ifade etmek için Rus harflerinin daha

³⁶ Znamenskiy, *Istoriy Kazans*, II, 356-57.

³⁷ P. Afanasyev, "N. İ. İliminskiy i ego sistema şkolnago prosveşeniya inordtsev Kazanskaya kraya I.", *Jurnal Minestrestva Narodnoye Obrazovaniye*. Novaya seriya, LII/7 (1914), otd. 3, 18.

³⁸ İliminskiy, *Perepiska o Çuvaşskih izdaniyah perezodçeskoj komissiy*, Kazan 1890, s. 3-5.

uygun düşeceğini anlatmaktadır. Projenin son bölümünde ise 4 yıllık eğitim sonunda Kreşen çocuklarının Ortodoksluğu mükemmel bir şekilde öğreneceğine ve Ruslaşacağına garanti vermektedir³⁹.

Bu arada Kazan'dan ayrılan İlminskiy, bir müddet Kırgız steplerinde istihbarat görevlisi için görev almıştır⁴⁰. İlminskiy, Kırgızlarda stepte kaldığı bu dönemde saf Kırgızcanın Tatarcadan çok farklı zengin materyallere sahip olduğunu görünce Kreşenler üzerine yapılacak konuşma diliyle eğitimin önemini bir kez daha anlamıştır⁴¹. V. V. Grigoriy de Gümrükler Müdürü olarak bu bölgede yerel okullar açmış ve model olarak İlminskiy'e öncülük etmiştir. Bu okullardaki serbestlik ve sadelik daha sonra İlminskiy okullarında uygulanmıştır. Bu okullar israftan uzak, oldukça sade ve basittir⁴². Okullarda Kırgızca ve Rusça eğitim yapılmakta ve Kırgızca vasıtasıyla Rus dili çocuklara verilmekteydi. İlminskiy, burada daha sonra Kırgız okullarına müfettiş olacak İbrahim Altınarı'yı yetiştirmiştir⁴³.

Kazan'a 1861 yılında dönen İlminskiy, burada yeniden Türk Tatar dili bölümüne profesör olarak atanmış ve göreve başlamıştır⁴⁴. Ayrıca Kırgızlar arasında çadırlarda yaşayarak Türk dilinin Tatarca lehçesinin yanında Kırgız ve Kazak lehçesini de saf şekliyle öğrenmiş, sonra oluşturacağı Rus alfabeli Kırgız, Tatar, Kazak dillerinin farklı seslerini bu steplerde ayrıntılarıyla tespit etmiş ve aynı koldan olan bu Türk boylarının gittikçe birbirlerinden kopmalarına sebep olmuştur.

2. İlminskiy Sisteminde Dinî Hümanizm

İlminskiy, Ortodoksluğu yaymanın en temel vasfının eğitim olduğunu düşünmektedir⁴⁵. Bu eğitim modeli diğer misyonerler tarafından da etkileyici

³⁹ İlminskiy, *Perepiska o Çuvaşkih*, s. 11-19.

⁴⁰ İlminskiy, *Perepiska o Çuvaşkih*, s. 32.

⁴¹ İlminskiy, *Kazanskoy Kreşen Tatar*, s. 403-404.

⁴² İlminskiy, *iz perepiski po voprosu o primenenii Russkogo alfavita k inorodçeskim yazıkam*, Kazan 1883, s. 96-100; Afanasyev, I, 27.

⁴³ İlminskiy, *Russkogo alfavita*, 101-104.

⁴⁴ İlminskiy, *Russkogo alfavita*, s. 33; Afanasyev, I, 30.

⁴⁵ İlminskiy, "Pisma Nikaloya İvanoviça İlminskogo k kreşennim Tataram", *Kazan Izdanie redaksii Pravoslavnogo sobesednika*, 1896, s. 3.

bulunmuştur. Özellikle Znamenskiy ana dilin eğitim üzerindeki etkisini İlminskiy sayesinde misyonerlerin de öğrendiğini söylemektedir⁴⁶. Bu çalışmanın asıl noktası doğu Rusya'daki gayr-i Rusların ince bir stratejiyle Ortodoksluk dünyasına tedricen sokulmasıdır⁴⁷. Bu amaç için hiç vakit kaybetmeden ana dille Ortodoksluk bölgede anlatılacak, böylece dinin Kreşenlerin ruhuna işlenmesi temin edilecektir. Yani İlminskiy sistemi öncelikli olarak dinî aydınlanma üzerine kurulmuştur. Sisteme karşı olanlar ise Rusça eğitim ve zekâ gelişimini temel almıştır⁴⁸. Her ne kadar İlminskiy sistemi sonuçta başarıya ulaştıysa da başlangıçta deneme yoluyla bulunduğu için bazı hatalar içermektedir. Bu nedenle İlminskiy, denenmeyen pratiğe dökülmeyen eğitim sistemlerinin başarısına şüphecî bakılması gerektiğini söylemektedir⁴⁹. Bu çerçeveden bakıldığında İlminskiy'nin sistemi iki basit unsur taşır, bunlardan birincisi ana dil, ikincisi de ana dilde eğitim verebilecek yerel öğretmendir⁵⁰. İlminskiy, görevlendirildiği tercüme komisyonunda çevirdiği kitapların işe yaramadığını bizzat görevli olarak gittiği Kreşen bölgelerinde görme imkânını bulmuştur. Bu inceleme gezileri sonucunda damarlara işlemiş animist eğitimin silinmesi için yeni bir şeylerin yapılması gerektiğine emin olmuştur. Yine bu geziler sonunda çeviri ve Rusça eğitimle gayr-i Rusların ruhlarını tanımanın imkânsızlığını görmüş ve bunu da dile getirmiştir. Ayrıca yeni bir programla eski sistemin acilen bırakılmasını, Ortodoks misyonun kutsallığına inanan yeni kadrolarla sevgi ve menfaat gözetmeksizin çalışacak elemanların yetiştirilmesini istemiştir⁵¹. İlminskiy, başlangıçtan itibaren misyonun kişilere bağlı kalmadan yapılması gerektiğini düşünmekte, kurumsallığın önemine değinmektedir. Önce bu kurumlar gayr-i Rusların akıllarını Ortodoksluğa doğru kaydıracak sonra bu bilgi yüreklere pratikle işlenecektir. Akıl ve yürek birleşince ata dininin Kreşenler üzerindeki etkisi

⁴⁶ P. V. Znamenskiy, *Na payiyat o Nikolaye İvanoviçe İlminskom k 25 letiyu Brastva sv. Guriya*, Kazan 1892, s. 7; I. Ya Yakovlev, *Protoerey Aleksey İvanoviç Bratinskiy*, Kazan 1895, s. 13.

⁴⁷ Yakovlev, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁸ Yakovlev, *a.g.e.*, s. 13-14.

⁴⁹ Znamenskiy, "Uçastiye N. İ. İlminskago v deli inorodtsçeskago obrazovaniya v Turkinstanskom kray", *Pravoslavnye Sobesednik*, I (1900), 69.

⁵⁰ Petrov, *a.g.m.*, s. 48.

⁵¹ Znamenskiy, *Na pamyat*, s. 36; İlminskiy, *Perepiska o Çuvaşskih*, s. 3-4.

azalacaktır⁵². İliminskiy, 1851-54 yılları arasında doğuya yani Müslüman ülkelere yaptığı araştırma gezisi sonucu gayr-i Rusların polemik yoluyla Ortodokslastırılmayacağını kavramıştır. Yeni metotta⁵³ polemiğin yerine insanî kavramlar ve Hıristiyanlığın kuşatıcı özelliğinin işlenmesine karar verilmiştir. Yani hümanist yönü özellikle vurgulanacaktır. 1858 yılında Mamadiş bölgesinde kendi yaptıkları çevirilerin edebi Tatarcayla yapılmasının zararlarını tespit etmiş ve Arap harfli Tatarca yerine Kiril harfli Tatarcayla (konuşma dili) yapılmasının yerinde olacağına karar vermiştir. Bu kısa bilgilerden anlaşılacağı üzere İliminskiy, gayr-i Rusları öğrendikçe metodunu yenilemiş ve gayr-i Rusların anlayacağı ve benimseyeceği kalıplara sokmuştur. İliminskiy, özellikle Tatarların günlük yaşamlarında özellikle konuşma dillerinde eski şaman kültürü taşıdığını söyleyerek bu nedenle konuşma (ana dil) diliyle verilecek Hıristiyanlık eğitiminin kesinlikle başarılı olacağını düşünmektedir⁵⁴.

1861 yılında Kırgız steplerinden Kazan'a geri dönen İliminskiy, artık kırklı yaşlara gelmiş en olgun döneminde ve sistemini de kafasında netleştirmiştir. Sistemi, deneme yanılma yoluyla bulunmuş, empirik bir sistemdir ve hiçbir siyasal düşünceden etkilenmeden sadece misyon amaçlı ruhun derinlikleri için kurulmuştur⁵⁵.

İliminskiy, hümanizm felsefesine bağlı kalarak gayr-i Rus topluluklardaki dinî yaşantının yanında ahlakî seviyeyi de yüceltmeyi amaç edinmektedir. Ancak bu seviyeye, ona göre ancak iyi Ortodoks Hıristiyanlar gelebilirdi. Bu gerçekten hareketle İliminskiy yapılacak eğitimin hem dinî hem de bölgesel niteliğinin olması gerektiğinin altını çizer. Sonuçta eğitimle ruha yapılan telkin haricî dünyada fikirlerin birleşmesine vesile olacak en nihayette Ruslaşma sağlanacaktır⁵⁶.

İliminskiy, Kreşenlerin dinî düşünce açısından henüz boş olduklarını düşünerek öğrencilerine çok çalışmalarını ve misyonun Ortodoks Hıristiyanlar için en büyük ibadetlerden biri olduğunu söylemektedir. Ancak faaliyeti

⁵² Znamenskiy, *a.g.e.*, s. 73.

⁵³ Znamenskiy, *a.g.e.*, s. 406; Petrov, *a.g.m.*, s. 51.

⁵⁴ İliminskiy, *Russkogo alfavita*, s. 19.

⁵⁵ Petrov, *a.g.m.*, s. 53.

⁵⁶ İliminskiy, *Besedi o Narodnoy Şkol*, Kazan 1882, s. 9.

misyonerin şahsi olarak algılamasını yanlış bulmakta, bu yöntemin 300 yıldır gayr-i Rusları Ortodoks Hıristiyan yapamadığını belirtmektedir⁵⁷.

İlminskiy, insan ruhunun iyiliğin ve sevginin kaynağı olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle insanların hangi ırka sahip olursa olsun, tanrının çocukları olarak bir ruha sahip olmaları onun için yeterlidir. Bütün insanların fizikî şartları hariç birbirinin aynı olduğuna inanmaktadır⁵⁸. Dahası günahkâr insanların bile ruhlarının derinliğinde iyiliğin bulunduğunu savunmaktadır. Ona göre asıl olan yaratıcının insana verdiği bu güzel duygunun harekete geçirilmesidir⁵⁹.

İnsanda iyiliği sonsuz olarak kabul eden Hıristiyan hümanizmi İlminskiy'de oldukça kuvvetle hissedilmektedir⁶⁰. İlminskiy, Simbirsk vilayeti Batayeva köyünde misyoner öğretmenlik yapan V. T. Timofeyev'e bir mektubunda; "*Ey Timofeyev Agay, acı çekme, Mısır'da bir ölünün tabutundan düşün, birkaç buğday güzel güzel başaklara dönüştüğü gibi Kreşenler de bir gün aramıza karışıp bizim gibi olacaklar*" diye yazarken nihai hedefini de anlatmıştır⁶¹.

3. İlminskiy Sisteminde Etken Faktör Ana Dil

Anadilin fertlerin duygusal hayatlarının gelişimi için en önemli unsur olduğu bir gerçektir. Ayrıca düşünce dünyasının gelişiminin yarı bilinen bir dille tam manasıyla oluşamayacağı da aşikârdır. Bu gerçeği gören İlminskiy, fikirlerin derine ulaşıp rehber olabilmesi için ana dilden başka bir vasıta olmadığını ifade etmektedir⁶². Yabancı dil ne kadar iyi bilirse bilinsin düşünme ve yönlenme ana dille olmaktadır. Ona göre, Rusça okulda kısa zamanda mükemmel bir şekilde zaten öğrenilmiyordu, günlük hayatta da Tatarca kullanılıyor, Rusça pratik yapılamıyordu. Sonuçta okulda öğrenilen tüm bilgiler beynin bir bölümünde hapsediliyor, zamanla unutuluyordu, alınan

⁵⁷ İlminskiy, *aynı yer*.

⁵⁸ İlminskiy, *Besedi*, s. 9.

⁵⁹ İlminskiy, *Besedi*, s. 27.

⁶⁰ Petrov, a.g.m., s. 55.

⁶¹ İlminskiy, "Pisma Nikaloya Ivanoviça İlminskogo", s. 75-76.

⁶² İlminskiy, *Sistema narodnoga i v çastnosti inorodçeskago obrazovaniya v Kazanskom kray*, St. Petesburg 1866, s. 13.

eğitim ruha inemiyor ve amaç da gerçekleşemiyordu. İlminskiy, bu psikolojik gerçeklikten hareket ederek dinî gelişim ve kabulün ana dilden başka bir unsuru bulunmadığını keşfetmiştir. Ana dille eğitimi alternatif olarak sunarken, eski metodun yanlışlarını da ortaya koymaya çalışmıştır. Eski sistemde tedricilik takip edilmediği için çocukların fizikî gelişimi bile okumayanlara göre yarı yarıya azalmıştır. Bu nedenle ana dil bu olumsuzluğu bile ortadan kaldıracaktır. Yine İlminskiy, Rusça ile gayr-i Rus dilleri arasındaki farklara da değinmiştir. Rusça gayr-i Rus dillerinden hem söz bilim, hem de mantık olarak farklıdır ve birbirine zıttır. Ancak gayr-i Rusların dilleri Türk kökenlidir ve aynı mantığı içerir. Bu yönünün iyi bilinmesi gerekir⁶³.

İlminskiy, eski yanlış metodun çocukları aptal duruma getirdiğini de söylemektedir. Bu nedenle gayr-i Rus çocuklar okullarda başarısız oluyor ve hiçbir şey öğrenmeden okullardan ayrılıyorlardı. Tek neden iyi bilinmeyen bir dille yapılan eğitimidir. Gayr-i Rus çocukları ilköğretimde ana dille eğitim alıp tedricen Rusça eğitime geçerse bu olumsuzlukların hiçbirinin yaşanmayacağını düşünmektedir⁶⁴.

Yine İlminskiy'ye göre, Rusça alınan bir eğitim sonunda öğrenci öğrendiğini çevresine de aktaramayacaktır. Zira hem Rusçadan çevirecek kadar iki dilde bilgi sahibi olamayacak, hem de zaten aktaracak bilgiye okulda sahip olamayacaktır. Ana dille verilen eğitimde ise çocuk tabii ve özgürce bütün dinî bilgiye sahip olabilecek ve aktarabilecektir. Böylece nihai hedef Ruslaşma sessiz sakin ve genel kabulle gerçekleşecektir⁶⁵.

N. İlminskiy, gayr-i Rus çocuklarının Hıristiyanlığı öğrenip benimsemelerindeki en önemli etkenin ana dili öğrendiği aile olduğunu düşünmektedir. Ancak gayr-i Rus ahalinin cahil olması onu yeni bir etken güç oluşturmaya itmiştir. Özel programlı okulu onun için planlamış, ailenin boşluğunu okulla doldurmayı düşünmüştür. Okul, çocuğa aynı zamanda anne

⁶³ Petrov, a.g.m., s. 68-69.

⁶⁴ İlminskiy, *İz perepiski ob udostoyenti inorodtsev svyazhenno-shujitelskih doljnostey*, Kazan 1885, s. 13-14. "İlminskiy sistemiyle eğitim gören Çuvaşlar Simbirsk diyaret seminarisini 4. sınıfına doğrudan kabul edilmiş ve çok başarılı olmuşlardır."

⁶⁵ Petrov, a.g.m., s. 71.

baba olmalıydı. Bu nedenle Hıristiyanlığın özel ilköğretim okullarının da terbiyevî karakterli olmasını savunmuştur⁶⁶.

4. İlimskiy Sisteminde Kilisenin Rolü

Gayr-i Rus eğitimi meselesinde en önemli unsurlardan biri de kilisedir. Yapılan eğitim toplumun genelini kapsamalı, yaş grubu ayırmadan bütün insanlara hitap etmelidir. Kilisenin bu eğitimde en etken rolü, şüphesiz toplu yapılan ayinlerde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle İlimskiy kilisede ayinlerin ana dille yapılmasını savunmuş ve bunun halk üzerinde uyandırdığı heyecanı devletin görmesini istemiştir⁶⁷. Ana dilde yapılan ibadetler dinî duyguları canlandırmanın yanında kutsal kitapların da halk tarafından anlaşılmasına ve benimsenmesine yol açacaktır⁶⁸.

Ortodoksluğun en önemli ibadet ritüeli ilahilerdir ve Hıristiyanların hislerine tercüman olur. Dolayısıyla içten ve halkın diliyle okunması halinde çok etkileyici olmaktadır. Ruhları sevgi bağıyla birbirine bağlayan ilahiler, aynı zamanda milleti vatan ve milli şuur anlamında da birbirine bağlar. Bu nedenle İlimskiy kilise ilahilerine özel önem vermiş ve gayr-i Rus okullarında ciddiyetle icra edilmesini istemiştir⁶⁹.

Rusça ilahilerin gayr-i Rus dillerine çevrilip icra edilmesi ayrı bir uzmanlık alanıdır ve İlimskiy bunu özellikle belirtmektedir. Çünkü ilahilerdeki ezginin ve vurgunun da yapılan çevirilerde icrayı bozmaması gerekmektedir. İlimskiy, bütün okullarda uygulamada farklılık olmaması için bu çevirilerin ve ezgilerin bir elden yapılmasını teklif etmiş, pratikte uygulanabilirliği görmek için de pilot okullar ve kiliseler belirlemiştir. Bu projede üç okul önderlik

⁶⁶ İlimskiy, *Sbornik Dokumantov*, s. 185; İlimskiy, "Narodnogo obrazvaniye", *JMNP*, Fevral 1915, s. 134.

⁶⁷ *Sotrudnik Br. Sv. Guriya 1910*, Nr. 10, s. 167.

⁶⁸ İlimskiy, *Kazanskom Kray*, s. 15.

⁶⁹ *Strudnik Br. Sv. Guriya 1910*, Nr. 11, s. 168.

yapmıştır. Bu okullar Kazan Kreşen Tatar Okulu, Öğretmen Seminarisi ve Simbirsk Çuvaş Öğretmen Seminarisi'dir⁷⁰.

Rahiplerin özellikle yerel dilleri bilmesinin önemini vurgulayan İlminskiy, onlar için de yol haritaları çizmiştir. Gayr-i Rusların çocuklar gibi saf ve bilinçsiz olduklarını söyledikten sonra, onlarla konuşurken açık, sade ve basit olmanın önemini ifade etmektedir⁷¹. Kilisede yapılan vaazlar halkı yormadan ve halkın kültürüne uygun şekilde yapılmalıdır. Kilise kürsüsü üniversite kürsüsüne benzemeli aynı işlevi görmelidir. Rahip yaşadığı bölgenin diliyle sade, basit ve içten hitap etmelidir⁷².

5. İlminskiy ve Kazan Merkezi Kreşen Tatar Okulu

N. İ. İlminskiy, gayr-i Rus toplulukların eğitilmesi ve Ruslaşması için kendi metodunu uygulayabileceği bir okul düşünmüş ve bu düşüncesini Kazan'da Kreşen Tatar Okulu projesiyle faaliyete geçirmiştir. Dahası kurduğu bu okulun bütün tarihî materyallerini kendi kaleminden *Kazan Merkezi Kreşen Tatar Okulu* adlı bir eserle kendinden sonra gelen nesillere bırakmıştır⁷³.

İlminskiy'nin okul projesinde en sadık dostu ve yardımcıları Vasiliy Timofoyeviç Timofeyev (ö. 1895)'dir⁷⁴. N. İlminskiy, 1862 yılında Alfabe kitabını Tatarcaya çevirmek ister. Bu işi konuşma dili Tatarcasını çok iyi bilen Timofeyev'le⁷⁵ yapmıştır. Çeviri çalışmasından sonra da Timofeyev'i hiç yanından ayırmamıştır⁷⁶. Akademide İlminskiy, yeni bir yapılanma kurarak Misyonerlik bölümünü Diller ve Polemik olmak üzere ikiye ayırmıştır. Türk

⁷⁰ *Strudnik Br. Sv. Guriya 1910*, Nr. 11, s. 166-68; "Bu önemli faaliyete en büyük desteği Kazan Konservatuar müdürü S. V. Smolenskiy yapmıştır. Kazan öğretmen seminarisinde birçok Kreşen öğrenciyi yetiştirmiştir. Yardımcıları Kreşen Tatarı Aleksandrov T. Yegarov ve Çuvaş A. P. Petrov nezaretinde ilahileri Çuvaşçaya ve Tatarcaya çevirerek bir kilise korosu oluşturmuş ve birçok yerde ayinlere katılmıştır. Bu nedenle İlminskiy Smolenskiy'i kilise ilahilerinin efendisi olarak nitelemiştir."

⁷¹ İlminskiy, "Prektiçeskaya zameçenanya o perevodoh i soçinenyah na inorodeçeskih yazıkah", *Pravoslavniy Sobesednik*, I (1871), 139.

⁷² İlminskiy, a.g.m., s. 140.

⁷³ İlminskiy, *Kazankaya Tsentralnaya Kreşeno-Tatarskaya Şkola*, Kazan 1887.

⁷⁴ Afanasyev, III, 44.

⁷⁵ Afanasyev, III, 45.

⁷⁶ İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 33.

dillerini kendisi okuturken Pratik Tatarcaya Timofeyev'i, Polemik bölümünün başına da E. A. Malov'u getirmiştir. Böylece Rusya'nın 1860 sonrası misyon faaliyetini şekillendirecek üç önemli misyon adamı bir araya gelmiştir⁷⁷.

Kazan Kreşen Tatar Okulu programı, bu üçlü tarafından daha açılmadan tespit edilmiştir. Buna göre erkek çocukları kalacakları yerleri kendileri karşılayacak, aynı zamanda kıyafet ve gereçlerini de temin edeceklerdir. Eğitim parasız ve Rusça olacak ama Rusça ana dil vasıtasıyla öğretilecektir. Dinî bilimlerin yanında matematik ve fen bilimleri de verilecektir. Okulun başında Timofeyev bulunacak ve öğrencilerle beraber aynı yerde yaşayacaktır⁷⁸. Dışarıdaki işler ve teftiş Malov ve İlminskiy tarafından yapılacaktır. Okulun açılış ve kapanış saatleri velilere göre düzenlenecek bu konuda bir sınır koyulmayacaktır. Veliler isterse dersleri çocuklarıyla takip edebilecek gece yanlarında kalabilecek böylece aile-okul işbirliği sağlanacaktır⁷⁹.

Okulun kuruluş anayasası hazırlanıp bitirilince resmî müracaat yapılması kararlaştırılmıştır. 1864 yılının Ağustos ayında Kazan Eğitim Dairesi'ne müracaat yapılmış ve 3 Eylül 1864'te okul açılmıştır⁸⁰. Okulun ilk öğrencilerinin toplamı 20'dir. Bunların 19'u erkek biri kızdır. Öğrenciler ilk yıl sabahtan akşama kadar öğretmenleri gözetiminde okulda eğitim almışlardır. Sağlık durumları P. A. Perlin adlı bir hekim tarafından kontrol edilmiştir. İlminskiy, devamlı okula gelip teftişleri yaparken, birçok gönüllü misyoner okulda öğrencileri ziyaret edip nasihatler vermişlerdir⁸¹. Kreşen Tatar

⁷⁷ Afanasiy, a.g.m., III, 47.

⁷⁸ İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 76.

⁷⁹ İlminskiy, *aynı yer*; Afanasyev, a.g.m. III, 51.

⁸⁰ İlminskiy, *aynı yer*; Viladimir Vişevskiy, *Direktor Kazanskoy Uçitelskoy seminarii*, Kazan 1892, s. 13-14; "Kazan bölge müdürü Dmitriy Şestakov okul açma isteğini olumlu bulunca okul faaliyete geçmiş V. T. Timofeyev ve E. Malov en yakın yardımcıları olarak yanında yer almıştır. Okulun eğitim dili Tatarca olarak belirlenmiştir. Rus harfleriyle Tatarca sesli harfleri çıkarmak mümkün olmayınca ilave semboller kullanılmış, kilise şarkıları, dualar Tatarca öğretilmiştir. V. T. Timofeyev okulun öğretmenliğini üstlenmiştir. Kazan İlahiyat Akademisi profesörleri bu okula her zaman yardım etmiş ve kendi aralarında topladıkları parayla öğretmen Timofeyev'in ihtiyaçlarını karşılamışlardır."

⁸¹ Afanasyev, a.g.m., III, 52-53.

okullarının ziyaretçilerinden birisi de Ostroumov'dur. Ostroumov'un Kreşen Tatar Okulu'yla ilgisini Timofeyev sağlamıştır⁸².

Okulun Kreşenler arasında ünü Timofeyev'in de Tatar olması sebebiyle kısa zamanda yayılmış, birçok aile çocuklarını onun yanına göndermek istemiştir. Ayrıca okulun ana dilde eğitim vermesi de Kreşenler arasında çok çabuk duyulmuş, okula olan rağbetin artmasını sağlamıştır. Nitekim yeni yılda sene başında 43 olan öğrenci sayısı sonlara doğru 60'a yükselmiştir⁸³.

Kreşen Tatar Okulu özgürce, müdahaleden uzak, devletin statik kuralları altında ezilmeden tabii bir şekilde gelişmiştir. İlminskiy, kilisenin ve devletin uzağında olup Kreşenlerin ruhlarına hitap etmeyi amaç edinmiş ve bu eğitimin onların isteklerine göre yapılanmasını arzu etmiştir. İlk olarak okulun iç işleyişi düzenlenmiş, öğretmen kadar veliler de bu düzende sorumluluk altına girmiştir. Okulun en önemli amacı öğrenciyi sosyal ortamından koparmadan gelecekteki statüsüne hazırlamaktır. Bunu sağlarken de eğitici sıfatını öğrenciye kazandırmıştır⁸⁴.

Okulda özellikle İncil ve ilahi öğretimine özel önem verilmiştir. Rusça öğretimi de sıkı tutulmuştur. Rusça öğretiminde İlminskiy'nin sistemiyle hareket ediliyor yazdığı *Yabancılarla Rusça Öğretimi* isimli kitap takip ediliyordu. Dil öğretimi daha çok pratik ağırlıklıydı. Kalan zamanları matematik, fen ve Rus tarihiyle değerlendiriyorlardı. Bu dersler, Ostroumov ve Krilov tarafından verilmiştir⁸⁵.

1866 yılında toplu Kreşen ihtidâsı⁸⁶ İlminskiy'nin haklılığını ortaya çıkarmış ve okulunun önemini artırmıştır. Bu yıl içinde İlminskiy, Kazan valisi Ye. A. Rozov tarafından Kreşen ihtidâsını araştırmak üzere görevlendirilmiştir. Bu görev dolayısıyla İlminskiy, bütün Kreşen Tatar köylerini gezmiş ve bu gezi

⁸² N. Oustroumov, "Vospominaniye o Missyonerskom protivomusulmankom otdelenii pri Kazanskoy duhovnoy Akademii" *Provaslavny sobesednik*, 1 (1892), 136-37.

⁸³ Afanasyev, a.g.m. III, 54.

⁸⁴ İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 214.

⁸⁵ Afanasyev, a.g.m. III, 56.

⁸⁶ M. Maşanov, *Obzor dyatelnosti Brastva Sv. Gurii aza 25 let ego sugestvovaniya*, Kazan 1892, s. 9.

sonucunda okulların daha da gelişmesi gerektiği sonucunu çıkarmıştır⁸⁷. İliminskiy, 1866 yılında verilen görevi tamamlayıp Kazan'a dönünce kısa bir raporla durumu Vali Rozov'a bildirmiştir. Bu raporda "Din ve vicdanî işlerde faaliyetin eğitimle yapılması gerektiği, okulların zamanla bu işi başaracakları, fanatizmi yenecekleri ve gayri Rusları Ortodokslastıracağını" yazmıştır⁸⁸. Daha sonra bu bilgiler Halk Eğitim Bakanlığı'nda toplanmış ve Bakan D. A. Tolstoy bu çerçevede Çar'a bir rapor hazırlamıştır. Rapor, genel anlamda "eğitimin bölgede sadece üst tabaka insanlara verilebildiğini, İliminskiy ve arkadaşlarının bunu görererek eğitimi yaygınlaştırmak azminde olduklarını, bu amaçla bir okul kurduklarını, okula yardımlarının devam edeceğini, gerekirse Kazan'daki okulu merkez yapıp her şehir ve köye şubelerini açacağından" bahsetmektedir⁸⁹.

Kazan Kreşen Okulu açılınca⁹⁰ ilk destek İliminskiy'nin Kazan İlahiyat Akademisi'ndeki mesai arkadaşlarından gelmiştir⁹¹. İliminskiy'nin en yakın arkadaşı E. Malov, 1865 yılında Holiy Sinod başsavcısı olarak gidince İliminskiy, Kazan'da büyük destekçisinden mahrum kalmış, ancak kilise çevresinde itibarı artmıştır⁹². Aynı yıl Maliye Bakanlığından da yardım almıştır. Yine bu yıl içinde İliminskiy, Malov vasıtasıyla Eğitim Bakanı D. A. Tolstoy ile tanışıp desteğini kazanmıştır⁹³. Bakan Tolstoy, 1866 yılında 1.000 ruble yardımı İliminskiy'e göndermiş ve sonraki yıllarda da aynı miktarda yardım düzenli olarak okula gelmeye başlamıştır⁹⁴.

Milli Eğitim Bakanı Tolstoy'un okula yakın ilgisi bölge eğitim yöneticilerini de etkilemiştir. Nitekim Kazan Eğitim Bölgesi Müdürü P. O. Şestakov (ö. 1889) İliminskiy'nin okul sistemini incelemiş ve başarısını görünce

⁸⁷ Afanasyev, a.g.m., III, 57; Vitevskiy, a.g.e., s. 20; "İliminskiy Simbirsk bölgesindeki Kreşen köylerini gezerken Buinsk eyaleti Burunduk köyünde Keşiş Baratinskiy ile tanışmıştır. Baratinskiy Çuvaş köylerinde yaptığı misyon hizmetiyle ün kazanan bir keşiştir".

⁸⁸ İliminskiy, Kazanskaya, s. 310-311.

⁸⁹ Vitevskiy, a.g.e., s. 20-21.

⁹⁰ Vitevskiy, a.g.e., s. 15; "Rahip yardımcısı Mizonov, Kazan tüccarlarından Kurmeneyev, I. S. Krivonosov, S. A. Arafyev başlı yapan tüccarlardan bazılarıdır. Okul ilk yıl Agenerov'un küçük evinde eğitim vermiştir. İkinci yıl okula ilginin artması devletin yardımı gelmesiyle daha büyük bir yere taşınmıştır."

⁹¹ Vitevskiy, a.g.e., s. 15.

⁹² Vitevskiy, a.g.e., s. 16.

⁹³ İliminskiy, Kazanskaya, s. 198.

⁹⁴ İliminskiy, Kazanskaya, s. 177-78.

en yakın destekçilerinden birisi olmuştur⁹⁵. Holiy Sinod da 1866 yılı bütçesinden 1.000 rublenin bu okula gönderilmesini istemiştir. Yine bu yıl içinde 4 Nisan'da Çar'ın ölümünden dönmesi şerefine okula yardım artırılmış, Üniversitede tertip edilen 22 Nisan tarihli toplantıda 4.068 ruble bağış yapılmıştır⁹⁶. Bu durumda yeni açılan okul, 1866 yılında devlete kendini kabul ettirmekle kalmamış kalıcı yardımlar da edinmeye başlamıştır. Kazan valisi yine bu yıl içinde Arça'ya bağlı 700 dönümlük bir yeri okul yapımı için İlminskiy'e bağışlamıştır⁹⁷. Ayrıca Tolstoy, Çar'ın okul hakkında bilgiye sahip olduğunu ve okulu desteklediğini de ifade etmiştir⁹⁸. Yine Halk Eğitim Bakanı D. A. Tolstoy 1871 yılında Kazan Kreşen Okulu'nun üç katlı taştan bir binaya kavuşmasını temin etmiştir. Okul bu tarihten sonra merkezî okul özelliğini kazanmıştır⁹⁹.

1865 yılından itibaren hem siyasi hem de sosyal desteğe kavuşan İlminskiy, bu tarihten sonra nasıl yaygınlaşmak gerektiği üzerine kafa yormaya başlamış ve merkezî köyler tespit etmeye çalışmıştır. İlk faaliyet olarak Timofeyev'in köyü olan Nikiforov köyünde bir okul açılmıştır¹⁰⁰. Yine aynı yıl Arnyaş köyünde de bir şube açılmış, yine Timofeyev'in öğrencilerinden bir öğretmen burada göreve getirilmiştir. Bu okullar tamamen Kazan Kreşen Tatar Okulu'nun paralelinde eğitim yapıyor ve İlminskiy tarafından kontrol ediliyordu¹⁰¹.

Okullar geliştikçe faaliyet de gelişmiş ve okullara belirli prensipler getirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine İlminskiy, genel amaç ve düşüncesini ifade etmiştir. Ona göre okullar "*küçük bir buğdaydır, büyüyerek büyük Ortodoks Tatar dünyasını neşet ettirecek*"tir¹⁰². Yine okulların sadece

⁹⁵ A. Rojdestvin, *Nikolay İvanoviç İlminskiy*, Kazan 1900, s. 51; Şestakaov ile ilgili geniş bilgi için bk. P. O. Şestakov, "Prosvitel İoparey Arhimandrit Feodorit i Sv. Trifon Peçentskiy", *JMNP*, 139 (1868); "Nekotoriya svedeniya po rasprostraneniyu hristianstva i Kalmukov", *JMNP*, 145 (1869).

⁹⁶ Viteskiy, *a.g.e.*, s. 17.

⁹⁷ Afanasyev III, 62; "Vitevskiy 700 dönümlük arazinin Kazan tüccarlarından Stephan Arefyeviç Arefyev'e ait olduğunu ve şehir merkezindeki belediyeye ait mezarlığın karşısında bulunduğunu kaydetmiştir." Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 17.

⁹⁸ İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 209.

⁹⁹ Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰⁰ Afanasyev, *a.g.m.*, III, 64; İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 116.

¹⁰¹ İlminskiy, *aynı yer*.

¹⁰² İlminskiy, *aynı yer*.

hesap öğretici yerler olmadığı bilakis, hakiki misyon ve din eğitimi veren kurumlar olduğunu ifade etmiştir¹⁰³.

İlminskiy, 1867 yılında bölgedeki son durum ve yapılacak eğitim faaliyeti için kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Rapor iki ana temel üzerinde şekillenmiştir. Bunlardan ilkinde insanın ihtiyacı olan din duygusu üzerinde durmuştur. İlminskiy, Kreşenlerin de diğer sosyal gruplar gibi dini hisse ihtiyaç duyduklarını, şayet Ortodoksluktan memnun kalmazlarsa başka arayışlara yönelmelerinin tabii bir davranış olduğunu, bu nedenle eğitimin ahlaki ve dini karakterinin önemini belirtmektedir¹⁰⁴.

6. Kutsal Guriy Cemiyetinin Kuruluşu ve İlminskiy Sistemiyle Bütünleşmesi

İlminskiy'nin uzun yıllar deneyerek bulduğu sistemi destekleyecek¹⁰⁵ ve gayr-i Rusların Ortodokslaşmasını temin edecek Kutsal Kardeşlik Guriy Cemiyeti'nin ana gayesi Ortodoks Hıristiyanlığı güçlendirmektir¹⁰⁶. Cemiyetin programına göre dört ana konu üzerinde çalışma yapılacaktır. Birinci madde Kazan Kreşen Okulu'nun desteklenmesini içermektedir. İkinci madde İlminskiy ve Timofeyev'in okullarını örnek alarak yeni okullar açmak ve ana dilde Ortodoksluk eğitimi yaygınlaştırmak üzerinedir. Üçüncü madde okullara gerekli malzemenin temini hakkındadır. Dördüncü ve son madde ise, ana dilde dini eğitim verecek okulların yaygınlaştırılmasıdır¹⁰⁷.

Cemiyet eğitim faaliyetini sadece Kreşen Tatarlarına yönelik değil, Çuvaş, Çeremiş¹⁰⁸ ve Mordvanlara dönük de yapmıştır. Çuvaşlarda eğitim

¹⁰³ İlminskiy, a.g.e., s. 82.

¹⁰⁴ Afanasyev, a.g.m., III, 66; İlminskiy, *Kazanskaya tsestralnaya*, s. 223; İlminskiy anadilin toplumdaki psikolojik etkisini şöyle ifade etmektedir: "Halkın dünya görüşü ve felsefesi ana dille ifadesini bulur. Halk ana dilini konuşan insanlara inanır ve güvenilir ve felsefesini kabul eder. Çünkü sözler aynı zamanda halkın kültürünü de içermektedir."

¹⁰⁵ İlminskiy, *Kazanskaya*, s. 314; Prof. Znamenskiy, bu bayrağın İlminskiy'nin tabutunda sarılı olduğunu söylemektedir. *Na pamyat*, s. 206.

¹⁰⁶ Maşanov, *Obzor*, s. 26.

¹⁰⁷ Afanasyev, a.g.m., IV, 129.

¹⁰⁸ Afanasyev, a.g.m., IV, 131; "Çeremiş bölgesi Şankılı köyünde görev yapan Rahip Albinski, 1820 yılında Liturgiya'yı Çeremiş diline çevirmiş, ayinleri Çeremişçe yapmıştır. Bu ayinler bölgede duyulunca her yerden Çeremiş Albinski'nin kiltinesine akın etmiş ayinlere katılmıştır. Albinski her akşam ayinden sonra bir Çeremiş ailesini ziyaret ederek hıristiyanlığı anlatmış ve misyonunu gereğini yerine getirmiştir."

faaliyetini N. İ. Zolotniski planlayıp uygulamaya koymuştur¹⁰⁹. N. İ. Zolodniski Kazan eğitim bölgesinde çalıştığı yıllarda İliminskiy sistemine ait okullar peş peşe açılmaya başlamış ve bu okullar Kreşenler gibi Çuvaşlar tarafından da sevilmiştir. Eğitimin Çuvaşça olması okulların halk tarafından etkisini artıran en önemli etken olmuştur. Ayrıca bu okulların halk arasında sevilmesi Eğitim Bakanlığına bağlı diğer devlet okullarına da olumlu katkı sağlamıştır¹¹⁰.

Ortodokslaşan gayr-i Ruslar arasında okullar zinciri kuran Kardeşlik Cemiyeti ikinci faaliyet olarak çeviri işini programına dâhil etmiştir. Cemiyetin bu işe girmesinin en önemli nedeni, Müslümanların Kreşen Tatarları üzerinde basın yoluyla yaptığı propagandayı etkilemektir. Yine çeviri işinde de İliminskiy'nin prensipleri belirleyici olmuştur¹¹¹. Kutsal Guriy Kardeşlik Cemiyeti'nin en önemli destekçisi, Bakan Tolstoy sayesinde Holiy Sinod ve Halk Eğitim Bakanlığı olmuştur¹¹². Kardeşlik Cemiyeti, özellikle Kreşen gayr-i Rus kızların Ortodoks eğitimi almasına önem vermiştir. Cemiyet, iyi bir Ortodoks annenin çocuklarını da iyi birer Ortodoks Hıristiyan olarak yetiştireceğini düşünerek okulların yarıya yakın kontenjanını kızlara ayırmıştır¹¹³.

7. Öğretmen Seminarisi ve İliminskiy Sisteminin Yayılması

Gayr-i Rus Ortodoks eğitimi İliminskiy'nin kendi sistemiyle kurduğu Kazan Kreşen Tatar Okulu'yla başlamış ve gelişmiştir. Daha sonra yine İliminskiy'nin geliştirdiği Kazan Öğretmen Seminarisi'yle kurumsal bir yapı kazanmıştır¹¹⁴.

Rus devleti başlangıçta İliminskiy sisteminin yapacağı olası zararlardan korkmuş ve bu korkusunu da İliminskiy'e iletmiştir. Devamlı surette yeni kurulan bu modele, ana dillerin güçlenmesi milli benliğin güçlenmesine etki ederse gelecekte Rus devletinin bölgede toplumsal direnişlere maruz kalacağı, sistemin bölünmeye zemin hazırlayacağı gibi eleştiriler getirilmiştir. Bu

¹⁰⁹ Afanasyev, a.g.m., IV, 129-130.

¹¹⁰ Afanasyev, a.g.m., IV, 130.

¹¹¹ Afanasyev, a.g.m., IV, 132.

¹¹² Afanasyev, a.g.m., IV, 136.

¹¹³ İliminskiy, *Kazanskaya*, s. 396.

¹¹⁴ *Otčet brastva sv. Guriye za 1871-1872*, s. 15-21.

eleştirilere Ilminskiy şöyle cevap vermiştir: "İdil boyu halkları eskiden beri sadece putperestlikte kalmamıştır, Müslümanlar ve Tatarlar tarafından asimile edilmeye de çalışılmıştır. Bu engellenemez bir sosyal süreçtir. 50-100 yıl sonra bölgede yaşayan Çeremiş, Votyak Çuvaş ve Tatarlar tamamen Tatarlaşacak veya Müslümanlaşacaktır. Bunu engellemenin tek yolu bölgedeki insanlara dinî ve ahlakî eğitim vermektir. Bunun da tek yolu ana dille eğitimidir. Eğer gayri Ruslara sağlam ve emin bir şekilde ana dilleriyle Hıristiyanlık eğitimi veremezsek onların Müslümanlık veya Tatarlık adı altında birleşmelerine mani olamayız. Aksine ana dillerini kiliselerde ve okullarda kullanmalarına vesile olursak küçük fakat birbirlerinden uzak olarak uluslaşmalarını sağlayıp Ruslara yakınlaşmalarını temin edebiliriz. İslamiyet ve Tatarlık adı altında birleşmelerine mani olmuş oluruz. Küçük ve ayrı düşmüş halklar uzun süre mevcudiyetlerini sağlayamazlar, tarihi süreçte Ruslar arasında yok olup gideceklerdir. Eğitimli hanımların Ruslarla evlenmesi bunu kanıtlamaktadır"¹¹⁵.

Halk Eğitim Bakanı D. A. Tolstoy, 1870 yılında gayr-i Rusların eğitim programını oluşturmuştur. Bu programa göre, ana dille eğitim genel eğitimin bir parçası olarak kabul ediliyordu. Ancak bu programı uygulamak için özel yetişmiş öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Öğretmen yetiştirmek amacıyla yeni bir kurum oluşturmak gerekiyordu. Bu doğrultuda Kazan'da öğretmen yetiştirmek amacıyla 3 yıllık bir okul planlanmıştır. Bu öğretmen okulunun öğrencilerinin yarısı Ruslardan yarısı da gayr-i Rus topluluklarından olacaktır. Öğretmenlerin uygulama yapabilmeleri için dört bölgede -Mordva, Çuvaş, Çeremiş, Votyak- okul açılacaktır. Devlet bu proje için yıllık 90.000 ruble bütçe ayırmıştır¹¹⁶.

Kazan Öğretmen Seminarisi'nin açılışı 26 Ekim 1872 tarihinde büyük bir törenle yapılmıştır. Açılışta bölge valileri, piskoposlar, kilise görevlileri, Eğitim ve İçişleri Bakanlığı yetkilileri hazır bulunmuştur. Açılış konuşmasını Kazan Eğitim müdürü P. D. Şestakov yapmış ve Hıristiyanlığı yaymanın kutsallığından bahsetmiştir. Kazan Öğretmen Seminarisi'ne müdür olarak da N. İ. Ilminskiy atanmıştır. Seminarî binası bu tarihe kadar yetiştirilemediği için

¹¹⁵ Ilminskiy, *Kazanskaya*, s. 398-99.

¹¹⁶ Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 22.

eğitim ilk günlerde Kazan Kreşen Tatar Okulu'nda yapılmış ve iki kurum arasındaki sarsılmaz bağ bu sıralarda kurulmuştur¹¹⁷.

Öğretmen Seminarisi'nin açılması gayr-i Rus eğitimini tamamlayıcılık açısından önemli bir adımdır. Bu okullar farklı etnik toplulukları veya kabileleri bir sınıfa toplayacaktır. Yani Çuvaş, Çeremiş, Votyak, Tatar ilköğrenimini ayrı sınıf ve okullarda tamamladıktan sonra bu okulda bir sınıfta okuyacaktır. Sınıfların yarısı da Rus öğrencilerden müteşekkil olacaktır. Böylece eğitimin kaynaştırıcı rolü bu okullarda kendini gösterecek, bir ve büyük Rusya ideali burada gerçekleşecektir. Kazan Öğretmen Seminarisi'nin amacı dini ve dili farklı olan kavimleri eğitim yoluyla Ruslarla birleştirmektir. Bu amaç hem dini hem de siyasi¹¹⁸. İmparator Andrey'in 17 Mart 1872 tarihinde onayladığı okulun kuruluş kanununun akabinde 11 Haziran 1872'de Kaban gölü sahilinde arsa temin edilmiş ve bina yapımına başlanmıştır. Bu bina Kardeşlik Cemiyetinin önderliğinde bütün kiliselerin yardımıyla yapılmıştır¹¹⁹.

Kazan Öğretmen Seminarisi müdürlüğü süresince Ilminskiy, birinci önceliği dinî ve ahlakî gelişime vermiş¹²⁰, başka halkların Ruslaşmasında bu ruhî birlikteliğin oluşması için çaba sarf etmiştir¹²¹. Ilminskiy'nin Kazan'daki Öğretmen Seminarisi'nden mezun olan öğrenciler, Ninniigorod, Kazan, Simbirsk, Samara, Perm, Vyatka, Orenburg vilayetlerinin bulunduğu Ural ve Turgay bölgelerinde¹²², öğretmen, rahip, keşiş tayin edilmişler ve önemli

¹¹⁷ Ilminskiy, *Kazanskaya*, s. 437-439, Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 22-23; "Kazan şehir duması seminarî için Kaban gölü sahilinin şehir tarafına düşen kıyıları uygun görmüş ve bağışlamıştır. 1872 yılında seminari binasının temeli atılmış 1874 yılının Eylül ayında bina bitirilmiştir. 1874 yılında Tatar Başkurt ve Kırgız okullarının müfettişliğini V. V. Kotorinkiy atanmıştır. Kazan'daki medreselere de V. V. Radlov müfettişlik yapmaktadır."

¹¹⁸ Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 26-27; "Ilminskiy'nin seminarî açılışında yaptığı konuşma dinî birlikteliğin siyasal birliktelik için olmazsa olmaz bir koşul olduğu izlenmiştir." Konuşmanın tam metni için bakınız; Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁹ Afanasyev, *a.g.m.*, VI, s. 130-31

¹²⁰ *Pisma N. I. I-kogo ki K. P. Pobidonostsevu*, Kazan 1895, s. 50-52. Ilminskiy, 1883 senesinde kendi yerine namzet gördüğü N. P. Ostroumov'u da Pobidonostsev'e şöyle ifade etmektedir. "Ostroumov, Kardeşlik kurulduğundan itibaren kardeşliğin üyesidir. Kazan öğretmen seminarisinde beş yıl öğretmenlik yapmış, kalbi ve bedeni misyon için çalışan birisidir. O bu faaliyeti daha iyi duruma getirmek için çalışacaktır". 1885 yılında yazdığı bir mektubunda da "gayri Rus eğitiminin mullaka hedefine erişeceğine bu eğitimin mullak surette devam ettirilmesi gerektiğini" yazmıştır.

¹²¹ Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 23.

¹²² Ilminskiy, *Kazankom kray*, s. 36-44.

misyon hizmeti yapmışlardır. İlimskiy, öğrencilerini her an takip etmiş, günlük ihtiyaçlarına kadar karşılamaya özen göstermiştir¹²³.

Sonuç

İlimskiy'nin son yıllarında gayr-i Rus eğitim faaliyeti amacına ve hedefine uygun bir şekilde yaygınlaşmış, sadece Kazan bölgesinde okul sayısı 100'e, öğrenci sayısı 3.000'e ulaşmıştır. Ayrıca etraftaki bölgeler de bu yeni sistemi benimsemiş ve eğitim planlarını İlimskiy sistemine uydurmaya çalışmışlardır. Kazan Öğretmen Seminarisi'nde İlimskiy'nin eğitiminden geçen ve öğretmen, rahip, kilise görevlisi olarak Sibiryaya, Altay, Yakut, Türkistan bölgelerine atanan gönüllü misyonerler Ortodoks Hıristiyanlığın en sadık yayıcıları olmuşlardır¹²⁴.

İlimskiy sistemi Rusya'da yaşayan Rus olmayan halkların sisteme adaptasyonunu sağlayan akılcı, hümanist ve tamamen ana dille yapılan eğitime dayanan basit bir sistemdir. Uygulanabilirliği önce ilk ve orta kısım Kazan Merkezi Tatar Okulu'nda denenmiş, başarı sağlaması üzerine Milli Eğitim Bakanlığının desteğiyle yaygınlaştırılmıştır. Daha sonra Rus olmayan bölgelere öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere Kazan Öğretmen Seminarisi kurulmuş ve bu eğitim kurumu da İlimskiy'nin kontrolüne bırakılmıştır. Gayr-i Rusların Rus devletine sadakatle bağlanmalarını temin eden bu zincirleme sistem daha İlimskiy'nin sağlığında bütün Türk bölgelerinde yayılmış, eğitim Rusça tabanlı ana dille verilmeye başlanmış¹²⁵ ve Büyük Rusya'nın halk üzerindeki etkisi sağlamlaştırılmıştır. Rusça ve ana dille yapılan eğitim bölgedeki Arap alfabesi ile Tatarca yapılan eğitimi sınırlamıştır¹²⁶.

Ayrıca İlimskiy'nin misyon faaliyeti Rus tarihinde bir dönüm noktasıdır¹²⁷. Zira o, çağdaş misyonun temelini atan kişi olarak bilinmektedir. Doğu dilleri ve Türkçeyi öğrenip bütün kutsal eserleri bu dillere çevirmiş ve okulları vasıtasıyla gayr-i Rusların büyük bir kısmını Hıristiyan yapmıştır.

¹²³ Vitevskiy, *a.g.e.*, 30-31.

¹²⁴ Znamenskiy, *Na pamyat*, s. 160.

¹²⁵ Afanasyev, *a.g.m.*, IV, 144.

¹²⁶ Afanasyev, *a.g.m.*, VI, 142.

¹²⁷ Vitevskiy, *a.g.e.*, s. 63.

Abstract**NEW ORTHODOX STRUCTURING IN THE RUSSIAN
EMPIRE: ILMINSKIY AND HIS SYSTEM 1860-1917**

At the beginning of the 19th century, Russia was in war with the armies of Napoleon and in the end it emerged as the victorious side. The extent of the wars contributed to the national consciousness of the Russian intellectuals and the rise of the Great Orthodox Russia. The Russian state and its social bodies became integrated around this ideal. The forgotten issue of non-Russians became the first item on the agenda again and raising conscious citizens on the lands dominated by the Empire emerged as top priority. However, especially the collective transition of the non-Russians from Orthodoxy to their ancient religions marked the beginning of a new era. This new movement encompassed the entire eastern Russia and started to threaten the integrity of the Russian state. The complete failure of the efforts of the Russian state to create new citizens in the region under the Russian domination for three centuries caused attempts of new education based methods. The most familiar of these models forms the subject matter of this study. It also tries to reveal the effective factors in the Russianization of the non-Russians while analyzing the new model in the light of the first hand and original sources. The paper follows chronological order and analyzes the events in parallel with the biography of the founder of the model, Ilminskiy. The study does not differentiate from in this respect style of the primary resources.

Keywords: Orthodoxy, Russian state, Russification, Ilminskiy, Education Ilminskiy system.

THE HISTORY OF THE

EMPIRE

OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
FROM THE CONQUEST TO THE PRESENT
BY JOHN HALLAM, ESQ.

IN THREE VOLUMES.
LONDON: Printed by G. G. and J. B. Rivington, in Strand, 1807.

THE HISTORY OF THE
EMPIRE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
FROM THE CONQUEST TO THE PRESENT
BY JOHN HALLAM, ESQ.

IN THREE VOLUMES.
LONDON: Printed by G. G. and J. B. Rivington, in Strand, 1807.

- 1. The History of the Empire
- 2. The History of the Empire
- 3. The History of the Empire
- 4. The History of the Empire
- 5. The History of the Empire